

فرا تحلیل پژوهش‌های اعتیاد به اینترنت: بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۴۰۰

● طاهّا عشایری^۱، طاهره جهان‌پرو^۲، مریم امین^۳، مسلم سوری^۴

چکیده

اینترنت به یکی از ابزارهای مهم ارتباط افراد در جهان امروز تبدیل شده است. دنیای همراه با اینترنت یا زیست‌جهان اینترنتی، ضمن اینکه دارای آثار اجتماعی (ارتباط‌گیری، افزایش مهارت اجتماعی، پیوند به دانش جهانی و استفاده از آن) و اقتصادی (سود، افزایش بازار مالی، کاهش بحران‌های مالی و دسترسی آسان به جهان اقتصاد) است، آثار منفی اجتماعی (بحران‌های فردی و خانوادگی) و فرهنگی (اخلاقی، هنجاری و رفتاری) نیز دارد. اعتیاد به اینترنت و تبدیل شدن اینترنت به اوقات فراغت و سبک زندگی افراد و خانواده را با مخاطرات اجتماعی از جمله فروپاشی خانواده، اختلال‌های اجتماعی-جنسی، کاهش آرامش اجتماعی و غلتیدن فرد در آنومی روبه‌رو می‌کند. هدف اصلی این پژوهش مطالعه اعتیاد به اینترنت در ایران با روش فراتحلیل است. جامعه آماری آن ۹۲ سند است که ۵۰ نمونه از آن با ارزیابی کیفیت، اعتبار و روایی آثار علمی به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی- هدفمند در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۴۰۰ انتخاب شدند. نتایج نشان می‌دهد که عوامل زمینه‌ای (۰,۳۳۱)، عوامل فرهنگی (۰,۱۰۹)، عوامل خانوادگی (۰,۳۴۸)، ویژگی‌های اینترنت (۰,۳۴۰)، عوامل تربیتی (۰,۰۸۸)، الگوی اجتماعی (۰,۱۱۵)، سبک زندگی (۰,۱۸۶)، آنومی روانی (۰,۲۳۷)، اختلال روانی-فردی (۰,۲۰۰)، تاب‌آوری (۰,۱۱۲)، آنومی هویتی (۰,۱۴۷) و سرمایه اجتماعی (۰,۲۸۶) با اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری دارند و در کل ۰,۳۱۸ درصد از آن را تبیین کرده‌اند. آزمون Q نشان داد که میان مطالعات مذکور ناهمگنی (واریانس بین تحقیقات) وجود دارد و برای تعیین سوگیری انتشار و برآورد ناهمگنی بین پژوهش‌ها، از متغیرهای تعدیلگر (هویت قومی، نوع جامعه آماری) استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که گرایش به اعتیاد به اینترنت در بین گروه قومی فارس (۰,۳۱ درصد) و گروه قومی مازندرانی (۰,۲۳ درصد) بیشتر بوده و در بین گروهی قومی فارس و مازندران گرایش بیشتری به اینترنت وجود دارد. از حیث جامعه آماری، میزان اعتیاد به اینترنت در میان کاربران کافی‌نت (۰,۲۸)، دانشجویان (۰,۲۷) و دانش‌آموزان (۰,۲۴) به ترتیب بیشتر بوده و شهروندان عمومی معمولاً کمتر وقت خود را در فضای مجازی سپری می‌کنند.

واژگان کلیدی

آنومی هویتی، اعتیاد به اینترنت، خانواده، سرمایه اجتماعی، کاربران ایرانی.

مقدمه

استفاده افراطی از اینترنت و وجود علائم آن مشکل جهانی (موسوی، ۱۳۹۹: ۲۸۱) و پدیده نوظهوری است که سؤال‌های زیادی را در ذهن پژوهشگران ایجاد کرده است (حکاک، کاظمی و کاکاوند، ۱۳۹۸: ۲۳). اینترنت، به‌عنوان رسانه‌ای قوی و فناوری چندرسانه‌ای، اکثر نیازهای بنیادین بشر را تأمین می‌کند و همین مسئله موجب کسش افراد برای تأمین نیازهایشان به دنیای مجازی می‌شود، تا حدی که این وابستگی به اعتیاد آن‌ها به این محیط تبدیل می‌شود (فرشیاف، ۱۳۸۸). از این رو، نباید از پیامدهای ناگوار و مقرر آن به‌ویژه در زمینه‌های اجتماعی-فرهنگی غافل ماند (روحانی و تاری، ۱۳۹۰). اینترنت در سال‌های اخیر به مهم‌ترین ابزار علمی و تفریحی نوجوانان و بزرگسالان سراسر جهان تبدیل شده (میرزائیان، باعزت و خاکپور، ۱۳۹۰) و این عمل پیچیده تحت عنوان اعتیاد به اینترنت یکی از اشکال اعتیادهای رفتاری در جامعه است (حسن‌زاده، بیدختی، رضایی و رهایی، ۱۳۹۱: ۹۵). خصیصه جهان مدرن استفاده زیاد از این ابزار است (خانجانی و اکبری، ۱۳۹۰: ۱۱۳؛ حاجی‌زاده میمندی، وکیلی قاسم‌آباد و میرمنگره (۱۳۹۵). اعتیاد به اینترنت با متغیرهای کیفیت زندگی، رضایت از زندگی (امام شریفی، اکبری بجنیدی و اسدی، ۱۳۹۹: ۴۵۱)؛ حمایت اجتماعی (رشیدیان، رشیدی و نیکزاد، ۱۳۹۶)؛ کاهش روابط اجتماعی، نادیده‌گرفتن خانواده و دوستان (ناستی زایی، ۱۳۸۸: ۵۷)؛ مشکلات مالی، تحصیلی و جسمانی (یانگ، ۱۹۹۹)؛ مقابله ناکارآمد و هیجان‌مدار با استرس‌ها و تنش‌های دوران نوجوانی (بهادری خسروشاهی و هاشمی نصرت‌آبادی، ۱۳۹۰)؛ کمبود برخی مهارت‌ها و یا مشکلات روان‌شناختی (جعفری و فاتحی‌زاده، ۱۳۹۰؛ احمدی، فاطمه‌زاده، معصوم بیگی و سهرابی، ۱۳۹۱: ۱۹) ارتباطی عمیق دارد. در زمینه اعتیاد به اینترنت در ایران در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۴۰۰ نزدیک به ۵۰ سند تحقیقی (پژوهش معتبر پیمایشی) صورت گرفته و پژوهش پیش رو قصد دارد، با استفاده از روش فراتحلیل (cma2)، ضمن انسجام‌بخشی به یافته‌های توصیفی و استنباطی، میزان اثر نهایی متغیرهای مستقل و تأثیر متغیرهای تعدیلگر را برآورد کند. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش پیش رو عبارت است از:

۱. بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل با اعتیاد به اینترنت؛
  ۲. بررسی بازه زمانی پژوهش‌های صورت‌گرفته، جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و گروه قومی مورد بررسی در این بازه زمانی؛
  ۳. بررسی فرض همگنی و ناهمگنی بین مطالعات و برآورد میزان اثر متغیرهای تعدیلگر.
- اینترنت یکی از روش‌های زیستن در جهان امروز شده و به‌ویژه بعد از شیوع ویروس کرونا و امیکرون، به‌سبب نیمه‌تعطیل شدن نهادهای آموزشی و دانشگاهی و نهادهای دولتی و همچنین تدوین سیاست‌گذاری فاصله اجتماعی، شهروندان ایرانی بیش از قبل به اینترنت نیازمند شدند. برای نخستین بار سبک زندگی اینترنتی در جامعه ضرورت یافت و نهادهای دولتی و فرهنگی-آموزشی همراه با خانواده با چالش فضای مجازی و اینترنت کنار آمدند و با همدیگر هماهنگ شدند؛ اما، پیامدهای اجتماعی-فرهنگی آن به‌مرور خود را در جامعه نمایان خواهد کرد. دانشگاه، مؤسسات و مدارس دولتی و غیردولتی، برای کاهش تلفات ناشی از شیوع این ویروس، در مقاطع مختلف تحصیلی شبکه، برنامه و نرم‌افزارهای مختلفی را

راه‌اندازی کردند تا در این فاصله زمانی زندگی مردم دچار بحران اجتماعی نشود. الزامی شدن یک‌باره استفاده از اینترنت دارای آثار اجتماعی-فرهنگی بر جوانان، دانش‌آموزان و خانواده‌های ایرانی است. بر این اساس، مطالعه ریشه‌ها و علل اعتیاد به اینترنت و سیاست‌گذاری اجتماعی و فرهنگی مناسب با آن برای دستگاه‌های مسئول، خانواده و اقشار جامعه الزامی به نظر می‌رسد.

پیشینه پژوهش

اعتیاد به اینترنت یکی از مسائل مهم فرهنگی- اجتماعی در جامعه ایرانی است و نمی‌توان از پیامدهای اخلاقی آن بر نظام خانواده، فرد و جامعه چشم‌پوشی کرد. گرچه استفاده از اینترنت یکی از روش‌های توسعه و تحول اجتماعی در جهان مدرن محسوب می‌شود؛ صرفاً استفاده کاربردی و مفید آن جنبه مثبت تلقی می‌شود. وابسته کردن سبک زندگی به اینترنت پیامدهای خطرناکی برای خانواده، باورهای مذهبی و اخلاقی و مسائل اجتماعی (خودکشی، طلاق، باورهای اخلاقی، نظام خانواده، فرهنگ و اخلاق کاری) دارد. بر این اساس، اعتیاد به اینترنت در ایران مسئله اجتماعی مهمی تلقی شده و محققانی در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۴۰۰ آن را مورد کنکاش و تحلیل قرار داده‌اند. محققانی از جمله امام شریفی و همکاران (۱۳۹۹)؛ صدری دمیچی، درگاهی، قاسمی جوینه و ایادی (۱۳۹۹)؛ عثمانی، سلیمانی و زینالی (۱۳۹۹)؛ موسوی (۱۳۹۹)؛ امیری‌نیا و ایمانی (۱۳۹۸)؛ حکاک و همکاران (۱۳۹۸)؛ ریاضی (۱۳۹۸)؛ طالقانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۸)؛ عطایی، احمدی، کیامنش و سیف (۱۳۹۸)؛ واحدی، الله‌دادی و عالمی (۱۳۹۸)؛ آربین، اوغازیان، امینی، خسروی‌پور و عباس‌زاده (۱۳۹۷)؛ جهانشاهی و احمدی (۱۳۹۷)؛ فرهادی و رضایی (۱۳۹۷)؛ شالچی و کلاهی حامد (۱۳۹۷)؛ عبدی، رفیعی، اسدی، پوررحیمی و جلیلود (۱۳۹۷)؛ گنجی و توکلی (۱۳۹۷)؛ آفتاب، تقی‌لو، کربلایی و میگونی (۱۳۹۵)؛ حاجی‌زاده میمند و همکاران (۱۳۹۵)؛ خانجانی، قنبری و نعیمی (۱۳۹۸)؛ سواری و منشداوی (۱۳۹۵)؛ طباطبایی‌راد و اکبری بلوط بنگان (۱۳۹۵)؛ آریاپوران و کیامرثی (۱۳۹۴)؛ ایمانی و شیرالی (۱۳۹۴)؛ حریری، باب الحوائجی و آقا سید جوادی (۱۳۹۴)؛ صلاحیان و همکاران (۱۳۹۴)؛ عزیزی، اسماعیلی، اسماعیلی و پیدا (۱۳۹۴)؛ نصراللهی و همکاران (۱۳۹۴)؛ وهابی، رجبی، طیفوری و احمدیان (۱۳۹۴)؛ انسرودی، حسینیان، صالحی و مؤمنی (۱۳۹۳)؛ بخشایش (۱۳۹۳)؛ توکلی، جمهری و فرخی (۱۳۹۳)؛ خطیب زنجانی و آگاه‌هریس (۱۳۹۳)؛ تمنایی‌فر، صدیقی رفعی و گندمی (۱۳۹۲)؛ صلحی، سرهندی و آرمون (۱۳۹۲)؛ کیانی، فلاحی، خشک ناب دال وندی، حسینی و نوروزی (۱۳۹۲)؛ احمدی و همکاران (۱۳۹۱)؛ حسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۱)؛ برات دستجردی و صیادی (۱۳۹۱)؛ زربخش بحری، راشدی و خادمی (۱۳۹۱)؛ بهادری خسروشاهی و هاشمی نصرت‌آبادی (۱۳۹۰)؛ جعفری و فاتحی‌زاده (۱۳۹۰)؛ خانجانی و اکبری (۱۳۹۰)؛ روحانی و تاری (۱۳۹۰)؛ میرزائیان و همکاران (۱۳۹۰)؛ قاسمی و ملک احمدی (۱۳۸۹)؛ بهرامی، آزاد و شایق (۱۳۸۸)؛ عسگری و مرعشیان (۱۳۸۸)؛ ناستی زایی (۱۳۸۸)؛ درگاهی و رضوی (۱۳۸۶) و ویزشفر (۱۳۸۴) مسئله‌محور بودن اعتیاد به اینترنت را مورد توجه قرار داده‌اند و ریشه و علل آن را شناسایی کرده‌اند. پژوهش پیش رو، ضمن تأکید بر نتایج ارزشمند مطالعات مذکور، سعی کرده ۵۰ سند پژوهشی را با استفاده از نرم‌افزار فرا تحلیل ارزیابی کند و به آن‌ها انسجام

ببخشد. از نوآوری پژوهش استفاده از روش فراتحلیل برای تجمیع نتایج پژوهش‌ها در قالب پژوهشی جامع و فراگیر، تأیید اندازه عوامل مؤثر و مطالعه نقش متغیرهای تعدیلگر در این زمینه است.

مبانی نظری پژوهش

اعتیاد اینترنتی

اعتیاد به اینترنت مفهومی است که از سال ۱۹۹۵ مطرح و به تدریج انواع مختلف اعتیاد مانند اعتیاد به قمار برخط، اتاق‌های گفت‌وگو و هرزه‌نگاری را شامل شد که می‌تواند زمینه تخریب روابط، احساسات و درنهایت، روح و روان افراد را فراهم کند. اعتیاد اینترنتی شامل اختلال جسمی و روانی نشانه‌های تحمل، جداسدن، اختلالات عاطفی و اختلال در روابط اجتماعی است (ریاضی، ۱۳۹۸: ۱۹۹). اوزاک (۱۹۹۹) اعتیاد به اینترنت را نوعی اختلال می‌داند که کاربر صفحه رایانه را جذاب‌تر از واقعیت زندگی روزمره می‌بیند. به نظر او، هر کسی که رایانه دارد در معرض اعتیاد است. یانگ (۲۰۰۴) اعتیاد اینترنتی را شکست در کنترل میل شدید به استفاده از اینترنت و از دست دادن درک گذشت زمان هنگام استفاده از آن و احساس بی‌قراری هنگام محروم شدن از آن می‌داند. با توجه به اینکه اینترنت مخزنی از انواع اطلاعات در چشم خوب و بد است، احتمال فساد اخلاقی و انحرافات اجتماعی در چنین فضایی نسبتاً زیاد است. از طرف دیگر، فضای ناسالم مجازی می‌تواند به‌طور چشمگیری مؤلفه‌های روان‌شناختی از قبیل سلامت روان و مهارت‌های اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار دهد (صلاحیان، غریبی، ملک‌پور و صلاحیان، ۱۳۹۴).

فضای تعاملی اینترنت و تأثیرگذاری آن بر اعتیاد

بی‌شک، اینترنت پیش‌تاز انقلاب صنعتی جدید است و در حال شکل‌دادن انقلابی ارتباطی، اجتماعی و اقتصادی است. ویژگی منحصر به فرد آن سهولت دسترسی به اطلاعات، ۲۴ ساعته بودن آن، سادگی کار و هزینه پایین آن است و اعتیاد مجازی به آن از معایب اجتماعی-فرهنگی آن محسوب می‌شود (بخشایش، ۱۳۹۳). جذابیت در فضای اینترنت، گمنامی اجتماعی (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱) و امکان اتصال به روش دهکده جهانی از خصوصیات است که به افزایش اعتیاد به آن کمک کرده است (ریاضی، ۱۳۹۸: ۱۹۹). فضای تعاملی از جمله ارتباط دوطرفه، گفت‌وگوی اجتماعی، صمیمیت، امکان اشتراک دیدگاه‌ها و بیان اظهار نظر بدون هراس و فارغ از کنترل اجتماعی (رسمی و غیررسمی) آن را جهانی جذاب و بدون حدود در نگرش کاربران کرده است (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۵؛ ویزشرف، ۱۳۸۴: ۳۳). این الگوی ناسازگارانه به اختلال اجتماعی، آشفتگی روانی، بی‌سازمانی اجتماعی، یادگیری جرائم، دسترسی آسان به فضای منفی و غیراخلاقی (آفتاب و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۳؛ خانجانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۱)، تعارض بین‌نسلی، شکاف خانوادگی (شالچی و کلاهی حامد، ۱۳۹۷: ۹۶)، بحران سلامت اجتماعی (کاهش کیفیت زندگی، افزایش رفتار پرخطر، اختلال رفتاری-روانی، کاهش قیدهای اجتماعی)، افزایش آسیب‌ها و مسائل اجتماعی (برات دستجردی و صیادی، ۱۳۹۱: ۳۳۲؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۹)، از هم‌گسیختگی

روابط اجتماعی، اختلالات هیجانی، اضطراب، افسردگی، انزوای اجتماعی (طالقانی‌نژاد، داوری و لطفی کاشانی، ۱۳۹۸: ۳۳)، کاهش عزت‌نفس، اختلال هویتی، بحران روابط اجتماعی و کاهش صمیمیت خانوادگی- فردی (فرهادی و رضایی، ۱۳۹۷: ۳۷) منجر شده است.

روش پژوهش

روش این پژوهش فراتحلیل با استفاده از شیوه کمی سازی اندازه اثر^۱ است. تمام پژوهش‌های صورت گرفته و مقالات در مجلات معتبر جامعه آماری پژوهش پیش رو را تشکیل داده‌اند. در ابتدای کار، روش نمونه‌گیری گلوله برفی در نظر گرفته شد؛ یعنی، از پژوهش‌های صورت گرفته ۹۲ مورد ارزیابی و بررسی شد. در مرحله بعد، از بین آن‌ها ۴۲ پژوهش به سبب فقدان ابزار معتبر به لحاظ روان‌سنجی، نامرتب بودن با هدف پژوهش و اشکال در روش کنار گذاشته شد و در نهایت، ۵۰ نمونه تجزیه و تحلیل شد. در فراتحلیل، هدف بررسی اندازه اثر است. منظور از اندازه اثر توانایی مطالعه تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته و همچنین تبیین وضعیت متغیرهای اثرگذار و واسط بر متغیر وابسته است. اندازه اثر میزانی است که حضور پدیده موردنظر در جامعه را نشان می‌دهد و برای آن دو خانواده عمده r و d وجود دارد. در خانواده d سه عنصر مهم و نسبتاً مشابه - یعنی d (کوهن (۱۹۷۷)، g) هدگز^۲ (۱۹۸۷) و دلتای گلاس - وجود دارد. با توجه به اینکه d (کوهن از سایر اندازه اثرها پرکاربردتر است، در این پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین از جدول پیشنهادی کوهن نیز استفاده شده که در آن اندازه اثرهای بین $0/2$ تا $0/5$ کوچک، $0/8$ متوسط، و بزرگ‌تر از $0/8$ بزرگ تفسیر می‌شود. در محاسبه اندازه اثر، روش اصلی فراتحلیل بر ترکیب مبتنی نتایج است که پس از تبدیل آماره‌ها به شاخص r و برآورد اندازه اثر مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این قسمت، خلاصه‌ای از پژوهش‌های فراتحلیل ارائه شده است:

جدول ۰۱. پژوهش‌های برگزیده برای فراتحلیل

نویسندگان	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	گروه	شهر پژوهش
امام شریفی و همکاران (۱۳۹۹)	در دسترس	۳۰۰ دانشجوی	دانشجویان دانشگاه‌های علامه طباطبائی و الزهرا	تهران
صدری دمیرچی و همکاران (۱۳۹۹)	خوشه‌ای	۲۵۰ دانش آموز	دانش آموزان دبیرستانی پارس آباد	پارس آباد
عثمانی و همکاران (۱۳۹۹)	خوشه‌ای	۲۰۵ دانشجو	دانشجویان دانشگاه مهاباد	مهاباد
موسوی (۱۳۹۹)	خوشه‌ای	۱۴۹۱ نفر	نوجوانان و جوانان	تهران
امیری‌نیا و ایمانی (۱۳۹۸)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۱۸۷ دانش آموز	دانش آموزان دبیرستانی شیراز	شیراز
حکاک و همکاران (۱۳۹۸)	تصادفی خوشه‌ای	۲۹۵ دانشجو	دانشجویان دانشگاه قزوین	قزوین

1. Effect size

2. Hedges

تهران	دانش‌آموزان منطقه ۱۲ تهران	۳۸۴ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	ریاضی (۱۳۹۸)
تهران	دانش‌آموزان متوسطه تهران	۴۰۰ دانش‌آموز	در دسترس	طلقاتی نژاد و همکاران (۱۳۹۸)
تهران	دانش‌آموزان پایه یازدهم شهر تهران	۸۰ دانش‌آموز	تصادفی	عطایی و همکاران (۱۳۹۸)
تبریز	مقطع کارشناسی دانشگاه تبریز	۳۷۲ نفر	تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای	واحدی و همکاران (۱۳۹۸)
بجنورد	دانشجویان علوم پزشکی بجنورد	۳۰۰ دانشجو	تصادفی طبقه‌ای	آرین و همکاران (۱۳۹۷)
تهران	دانش‌آموزان دختر دبیرستانی	۲۰ دانش‌آموز	هدفمند	جهانشاهی و احمدی (۱۳۹۷)
تبریز	دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهر تبریز	۲۷۴ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	شالچی و کلاهی حامد (۱۳۹۷)
تهران	دانشجویان علوم پزشکی ایران	۲۰۶ دانشجو	در دسترس	عبدی و همکاران (۱۳۹۷)
شهرکرد	دانشجویان شهرکرد	۲۰۰ دانشجو	تصادفی خوشه‌ای	گنجی و توکلی (۱۳۹۷)
کاشان	دانش‌آموز دختر دوره متوسطه دوم	۵۰ نفر	تصادفی	فرهادی و رضایی (۱۳۹۷)
کرج	ساکنان شهر کرج	۲۶۲ نفر	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	آفتاب و همکاران (۱۳۹۵)
یزد	دانشجویان دختر دانشگاه یزد	۳۸۴ دانشجو	تصادفی	حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۵)
تهران	دانش‌آموزان دختر شهر تهران	۳۳۸ دانش‌آموز	خوشه‌ای	خانجانی و همکاران (۱۳۹۸)
ماهشهر	دانش‌آموزان دختر ماهشهر	۵۰ دانش‌آموز	تصادفی چندمرحله‌ای	سواری و منشداوی (۱۳۹۵)
سبزوار	دانش‌آموزان متوسطه شهرستان سبزوار	۴۰۰ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	طباطبایی راد و اکبری بلوط بنگان (۱۳۹۵)
اردبیل	دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر اردبیل	۴۰۶ دانش‌آموز	خوشه‌ای	آرپایوران و کیامرثی (۱۳۹۴)
تهران	نوجوانان و جوانان	۱۴۹۱ نفر	خوشه‌ای	موسوی (۱۳۹۹)
شیراز	دانش‌آموزان دبیرستانی شیراز	۱۸۷ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	امیری‌نیا و ایمانی (۱۳۹۸)
قزوین	دانشجویان دانشگاه قزوین	۲۹۵ دانشجو	تصادفی خوشه‌ای	حکاک و همکاران (۱۳۹۸)

تهران	دانش‌آموزان منطقه ۱۲ تهران	۳۸۴ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	ریاضی (۱۳۹۸)
تهران	دانش‌آموزان متوسطه تهران	۴۰۰ دانش‌آموز	در دسترس	طالقانی نژاد و همکاران (۱۳۹۸)
تهران	دانش‌آموزان پایه یازدهم شهر تهران	۸۰ دانش‌آموز	تصادفی	عطایی و همکاران (۱۳۹۸)
تبریز	مقطع کارشناسی دانشگاه تبریز	۳۷۲ نفر	تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای	واحدی و همکاران (۱۳۹۸)
بجنورد	دانشجویان علوم پزشکی بجنورد	۳۰۰ دانشجو	تصادفی طبقه‌ای	آرین و همکاران (۱۳۹۷)
تهران	دانش‌آموزان دختر دبیرستانی	۲۰ دانش‌آموز	هدفمند	جهانشاهی و احمدی (۱۳۹۷)
تبریز	دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهر تبریز	۲۷۴ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	شالچی و کلاهی حامد (۱۳۹۷)
تهران	دانشجویان علوم پزشکی ایران	۲۰۶ دانشجو	در دسترس	عبدی و همکاران (۱۳۹۷)
شهرکرد	دانشجویان شهرکرد	۲۰۰ دانشجو	تصادفی خوشه‌ای	گنجی و توکلی (۱۳۹۷)
کاشان	دانش‌آموز دختر دوره متوسطه دوم	۵۰ نفر	تصادفی	فرهادی و رضایی (۱۳۹۷)
کرج	ساکنان شهر کرج	۲۶۲ نفر	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	آفتاب و همکاران (۱۳۹۵)
یزد	دانشجویان دختر دانشگاه یزد	۳۸۴ دانشجو	تصادفی	حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۵)
تهران	دانش‌آموزان دختر شهر تهران	۳۳۸ دانش‌آموز	خوشه‌ای	خانجانی و همکاران (۱۳۹۸)
ماهشهر	دانش‌آموزان دختر ماهشهر	۵۰ دانش‌آموز	تصادفی چندمرحله‌ای	سواری و منشاوی (۱۳۹۵)
سبزوار	دانش‌آموزان متوسطه شهرستان سبزوار	۴۰۰ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	طباطبایی راد و اکبری بلوط بنگان (۱۳۹۵)
اردبیل	دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر اردبیل	۴۰۶ دانش‌آموز	خوشه‌ای	آرپایران و کیامرثی (۱۳۹۴)
شیراز	دانش‌آموزان نوجوان شهر شیراز	۳۸۴ دانش‌آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	ایمانی و شیرالی (۱۳۹۴)
تهران	دانشجویان علوم انسانی دانشگاه خوارزمی	۳۴۵ دانشجو	طبقه‌ای نسبی	حریری و همکاران (۱۳۹۴)
سنندج	دانشجویان رشته‌های پزشکی سنندج	۲۵۰ دانشجو	تصادفی	صلاحیان و همکاران (۱۳۹۴)

جلفا	دانش آموزان دبیرستانی شهر جلفا	۱۵۰ دانش آموز	خوشه‌ای	عزیزی و همکاران (۱۳۹۴)
سنندج	دانشجویان علوم پزشکی سنندج	۲۶۵ دانشجو	تصادفی طبقه‌ای	نصراللهی و همکاران (۱۳۹۴)
سنندج	دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کردستان	۳۸۴ دانشجو	تصادفی خوشه‌ای	وهایی و همکاران (۱۳۹۴)
تهران	دانش آموزان پسر مقطع سوم راهنمایی شهر تهران	۶۰ دانش آموز	تصادفی خوشه‌ای	انسردی و همکاران (۱۳۹۳)
یزد	دانشجویان دختر خوابگاه‌های دانشگاه یزد	۳۳۵ دانشجو	خوشه‌ای	بخشایش (۱۳۹۳)
تهران	دانشجویان دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات	۱۶۱ دانشجو	تصادفی	توکلی و همکاران (۱۳۹۳)
گرمسار	تمامی دانشجویان دانشگاه پیام نور استان سمنان	۵۹۷ دانشجو	نمونه‌گیری خوشه‌ای	خطیب زنجانی و آگاه هریس (۱۳۹۳)
هرمزگان	دانش آموزان دبیرستانی	۴۰۰ دانش آموز	تصادفی خوشه‌ای	تمنایی فر و همکاران (۱۳۹۲)
تهران	دانشجویان علوم پزشکی تهران	۱۰۰ دانشجو	نمونه‌گیری خوشه‌ای	صلحی و همکاران (۱۳۹۲)
تهران	دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران	۳۳۰ دانشجو	تصادفی خوشه‌ای	کیانی و همکاران (۱۳۹۲)
تهران	دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی	۶۶۷ دانشجو	نمونه‌گیری در دسترس	احمدی و همکاران (۱۳۹۱)
سمنان	دانش آموزان مقطع متوسطه استان سمنان	۸۰۰ دانش آموز	تصادفی طبقه‌ای	حسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۱)
اصفهان	دانشجویان شهر اصفهان	۳۴۵ دانشجو	تصادفی خوشه‌ای	برات دستجردی و صیادی (۱۳۹۱)
قم	دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم	۱۴۸ دانشجو	تصادفی ساده	زربخش بحری و همکاران (۱۳۹۱)
تبریز	دانشجویان دانشگاه تبریز	۴۰۰ نفر	نمونه‌گیری خوشه‌ای	بهداری خسروشاهی و هاشمی نصرت‌آبادی (۱۳۹۰)
اصفهان	دانشجویان دانشگاه اصفهان	۷۱ دانشجو	تصادفی طبقه‌ای	جعفری و فانجی‌زاده (۱۳۹۰)
تبریز	دانش آموزان دبیرستانی تبریز	۳۸۴ دانش آموز	تصادفی چندمرحله‌ای	خانجانی و اکبری (۱۳۹۰)
ساری	دانش آموزان دبیرستان‌های استان مازندران	۴۱۷ دانش آموز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	روحانی و تاری (۱۳۹۰)

ساری	دانشجویان دانشگاه مازندران	۱۰۰ دانشجو	تصادفی طبقه‌ای	میرزائیان و همکاران (۱۳۹۰)
شاهین‌شهر	کاربران کافی‌نت‌های شاهین‌شهر	۱۷۰ نفر	سهمیه‌ای	قاسمی و ملک احمدی (۱۳۸۹)
تهران	نوجوانان دبیرستانی شهر تهران	۳۶۱ دانش‌آموز	تصادفی خوشه‌ای	بهرامی و همکاران (۱۳۸۸)
اهواز	دانشجویان دانشگاه آزاد واحد اهواز	۳۰۰ دانشجو	تصادفی ساده	عسگری و مرعشیان (۱۳۸۸)
زاهدان	دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان	۳۷۵ دانشجو	طبقه‌ای تصادفی	ناستی زایی (۱۳۸۸)
تهران	کاربران اینترنت تهران	۷۳۲ نفر	تصادفی خوشه‌ای	درگاهی و رضوی (۱۳۸۶)
لار	کاربران کافی‌نت‌های شهر لار	۲۳۰ نفر	تصادفی ساده	ویزشر (۱۳۸۴)

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در قالب بخش توصیفی (روش، سال، حجم نمونه، جامعه آماری، قلمرو جغرافیایی و هویت قومی) و بخش استنباطی (اندازه اثر پژوهش، فرض همگنی، آزمون ناهمگنی و میزان اثر متغیرهای تعدیلی) آورده شده است.

الف. بخش توصیفی

- روند اجرای مطالعات

جدول ۲. سال‌های اجرای پژوهش‌ها

سال	فراوانی	درصد
۱۳۹۹	۴	۸
۱۳۹۸	۷	۱۴
۱۳۹۷	۶	۱۲
۱۳۹۵	۴	۸
۱۳۹۴	۷	۱۴
۱۳۹۳	۴	۸
۱۳۹۲	۳	۶
۱۳۹۱	۴	۸
۱۳۹۰	۵	۱۰
۱۳۸۹	۱	۲
۱۳۸۸	۳	۶
۱۳۸۶	۱	۲
۱۳۸۴	۱	۲
جمع کل	۵۰	۱۰۰

۱۴ درصد از پژوهش اعتیاد به اینترنت در سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۸ اجرا شده است.

جدول ۳. جامعه آماری مورد مطالعه

گروه	فراوانی	درصد
دانش آموزان	۲۰	۴۰
دانشجویان	۲۵	۵۰
کاربران کافی نت ها	۳	۶
شهروندان	۲	۴
جمع کل	۵۰	۱۰۰

۵۰ درصد پژوهش های اعتیاد به اینترنت در بین دانشجویان اجرا شده است.

- قلمرو جغرافیایی مطالعات

جدول ۴. قلمرو جغرافیایی مطالعات

مکان جغرافیایی	فراوانی	درصد
آذربایجان شرقی	۵	۱۰
آذربایجان غربی	۱	۲
اردبیل	۲	۴
البرز	۱	۲
اصفهان	۴	۸
تهران	۱۵	۳۰
خراسان شمالی	۲	۴
خوزستان	۲	۴
سمنان	۲	۴
سیستان و بلوچستان	۱	۲
فارس	۴	۸
قزوین	۱	۲
قم	۱	۲
کردستان	۳	۶
چهار محال و بختیاری (شهرکرد)	۱	۲
مازندران	۲	۴
هرمزگان	۱	۲
یزد	۲	۴
جمع کل	۵۰	۱۰۰

۳۰ درصد پژوهش ها در شهر تهران اجرا شده است.

شیوه نمونه‌گیری پژوهش‌ها

جدول ۵. شیوه نمونه‌گیری پژوهش‌های مربوط به اعتیاد به اینترنت

درصد	فراوانی	شیوه نمونه‌گیری
۱۶	۸	تصادفی طبقه‌ای
۶۸	۳۴	تصادفی ساده
۸	۴	در دسترس
۲	۱	سه‌میهای
۴	۲	تمام‌شماری
۲	۱	هدفمند
۱۰۰	۵۰	جمع کل

بیشترین حجم پژوهش‌ها (۶۸ درصد) با روش تصادفی ساده صورت گرفته است.
فراوانی حجم نمونه مطالعات

جدول ۶. فراوانی حجم نمونه مطالعات

درصد	فراوانی	حجم نمونه (نفر)
۱۶	۸	کمتر از ۱۰۰
۱۲	۶	۱۰۱-۲۰۰
۲۴	۱۲	۲۰۱-۳۰۰
۴۸	۲۴	بالاتر از ۳۰۱
۱۰۰	۵۰	جمع کل

در مجموع، بیشتر پژوهش‌ها حجم نمونه‌ای بالاتر از ۳۰۱ نفر را داشته‌اند.

- هویت قومی مورد بررسی

جدول ۷. هویت قومی مورد بررسی

درصد	فراوانی	هویت قومی
۶۰	۳۰	فارس
۱۸	۹	ترک
۱۰	۵	کرد
۲	۱	لر
۴	۲	بلوچ
۴	۲	مازندرانی
۲	۱	عرب
۱۰۰	۵۰	جمع

۶۰ درصد هویت قومی در پژوهش‌ها متعلق به فارس و ۱۸ درصد متعلق به قوم ترک است.

ب. بخش استنباطی

در این بخش، به اندازه اثر متغیرهای مستقل بر وابسته و متغیرهای تعدیلگر پرداخته شده است.

- اندازه اثر پژوهش

جدول ۸. ضریب هم‌بستگی و اندازه اثر ترکیبی متغیرهای پژوهش

گزارش آماری					متغیر	
sig	Z	upper	lower	Effect size		
۰,۰۰۰	۱۰,۱۷۴	۰,۳۶۹	۰,۱۰۰	۰,۳۰۰	سن	زبینه‌ای
۰,۰۰۱	۳,۳۴۴	۰,۵۱۳	۰,۲۰۱	۰,۱۱۵	جنسیت	
۰,۰۰۲	۸,۷۸۴	۰,۳۰۸	۰,۱۸۹	۰,۲۱۴	درآمد	
۰,۰۰۳	۹,۳۱۸	۰,۴۱۱	۰,۱۸۸	۰,۴۱۷	محل سکونت	
۰,۰۰۱	۶,۰۲۲	۰,۶۹۰	۰,۳۶۱	۰,۱۲۴	آگاهی اجتماعی	فرهنگی
۰,۰۰۴	۱۱,۰۱۵	۰,۷۰۱	۰,۱۸۱	۰,۳۲۴	سرمایه فرهنگی	
۰,۰۰۲	۱۴,۳۶۰	۰,۳۲۰	۰,۱۲۴	۰,۲۸۱	میزان تحصیلات	
۰,۰۰۰	۳,۴۱۱	۰,۶۰۴	۰,۳۴۰	۰,۱۱۷	روابط اجتماعی خانوادگی	خانوادگی
۰,۰۰۱	۵,۲۸۱	۰,۸۰۰	۰,۲۰۰	۰,۱۶۹	انسجام خانوادگی	
۰,۰۰۵	۷,۲۱۹	۰,۶۳۶	۰,۲۹۸	۰,۲۳۶	خانواده معنوی	
۰,۰۰۲	۱۰,۰۵۴	۰,۴۳۴	۰,۱۱۲	۰,۱۸۷	تعارض خانوادگی	
۰,۰۰۱	۳,۱۴۶	۰,۵۰۰	۰,۲۰۹	۰,۱۹۰	وابستگی به اینترنت	اینترنت
۰,۰۰۱	۹,۳۰۱	۰,۶۷۱	۰,۱۸۲	۰,۱۱۱	جذابیت نت	
۰,۰۰۳	۶,۶۹۱	۰,۴۰۲	۰,۲۴۶	۰,۲۱۸	دسترسی به اینترنت	
۰,۰۰۱	۳,۰۳۰	۰,۵۷۲	۰,۲۹۱	۰,۰۸۹	میزان آشنایی با رایانه	
۰,۰۰۲	۴,۱۳۱	۰,۴۳۷	۰,۲۴۷	۰,۲۴۵	مدت زمان استفاده از نت	
۰,۰۰۳	۱۱,۱۰۰	۰,۳۸۲	۰,۲۰۹	۰,۱۹۰	میزان آشنایی با اینترنت	
۰,۰۰۴	۶,۱۱۲	۰,۳۶۹	۰,۲۲۳	۰,۳۱۵	سبک تربیتی سهل‌گیر	تربیتی
۰,۰۰۱	۸,۰۱۲	۰,۳۶۹	۰,۱۱۷	۰,۱۰۳	سبک تربیتی سلطه‌گر	
۰,۰۰۰	۲,۱۴۹	۰,۴۷۵	۰,۱۲۰	۰,۰۵۶	سبک تربیتی بی‌توجه	
۰,۰۰۳	۳,۰۰۸	۰,۲۶۱	۰,۱۳۶	۰,۱۲۳	ارتباط با دوستان	الگوی اجتماعی
۰,۰۰۰	۷,۱۱۲	۰,۹۰۳	۰,۵۴۱	۰,۲۱۰	افراد مهم دیگر	
۰,۰۰۲	۸,۰۶۹	۰,۴۷۶	۰,۲۹۰	۰,۱۱۸	گروه مرجع	

سبک زندگی	میزان رضایت از زندگی	۰,۳۵۱	۰,۱۷۸	۰,۴۳۸	۳,۰۰۸	۰,۰۰۱
	تفریح و سرگرمی	۰,۱۲۳	۰,۱۴۷	۰,۷۱۹	۴,۰۱۶	۰,۰۰۰
	ارضای نیازهای اجتماعی	۰,۲۵۵	۰,۲۳۱	۰,۵۳۲	۵,۰۶۹	۰,۰۰۱
	کیفیت زندگی	۰,۱۷۷	۰,۱۱۲	۰,۲۷۷	۳,۱۳۱	۰,۰۰۰
	سبک فراغت	۰,۱۸۹	۰,۳۳۹	۰,۷۱۲	۱۱,۱۰۸	۰,۰۰۲
انومی روانی	بحران وجدان	۰,۲۸۲	۰,۴۰۱	۰,۸۴۲	۹,۳۶۴	۰,۰۰۲
	احساس پوچی	۰,۱۰۰	۰,۱۷۰	۰,۴۳۲	۳,۱۱۵	۰,۰۰۰
	رفتار پرخطر	۰,۱۶۵	۰,۲۵۶	۰,۶۱۲	۷,۰۲۰	۰,۰۰۰
	احساس از خود بیگانگی	۰,۲۰۱	۰,۲۰۰	۰,۴۶۵	۴,۰۹۶	۰,۰۰۴
	انزوای اجتماعی	۰,۲۵۵	۰,۱۳۰	۰,۲۹۴	۵,۰۸۸	۰,۰۰۶
اختلال روانی-فردی	آزار جسمی-روانی	۰,۱۱۶	۰,۱۴۰	۰,۲۳۱	۱۱,۲۱۵	۰,۰۰۰
	روان رنجوری	۰,۲۳۱	۰,۱۰۸	۰,۳۴۷	۳,۱۰۰	۰,۰۰۵
	شخصیت مرزی	۰,۲۶۹	۰,۱۹۵	۰,۳۶۶	۱,۱۰۳	۰,۴۷۱
	پر خاشگری	۰,۳۶۸	۰,۱۱۴	۰,۲۶۶	۴,۲۲۹	۰,۰۰۱
	افکار منفی	۰,۲۰۷	۰,۲۰۹	۰,۳۰۷	۳,۰۰۱	۰,۰۰۰
تاب‌آوری	خودتخریب‌گری	۰,۱۵۳	۰,۱۸۹	۰,۳۷۹	۲,۵۶۱	۰,۰۰۲
	قلدرمایی	۰,۲۸۸	۰,۱۴۱	۰,۲۳۵	۹,۱۰۸	۰,۰۰۱
	تاب‌آوری خانواده	۰,۲۴۴	۰,۱۳۶	۰,۴۵۶	۷,۱۱۵	۰,۰۰۰
	تاب‌آوری اجتماعی	۰,۱۰۳	۰,۲۶۹	۰,۴۰۲	۴,۰۳۱	۰,۰۰۵
	تاب‌آوری تحصیلی	۰,۲۱۷	۰,۱۰۶	۰,۲۷۸	۱۲,۱۳۹	۰,۰۰۲
سرمایه اجتماعی	کنترل اجتماعی	۰,۲۲۶	۰,۱۵۸	۰,۴۱۷	۶,۲۹۷	۰,۰۰۳
	مشارکت عاطفی	۰,۳۹۶	۰,۱۴۷	۰,۲۸۱	۱۵,۱۲۱	۰,۰۰۴
	اعتماد اجتماعی	۰,۱۷۲	۰,۲۳۹	۰,۵۰۰	۱۱,۳۰۲	۰,۰۰۲
	همدلی اجتماعی	۰,۱۶۳	۰,۱۱۳	۰,۲۱۲	۷,۱۹۲	۰,۰۰۰
	حمایت اجتماعی	۰,۱۸۸	۰,۲۲۸	۰,۳۹۱	۸,۰۹۸	۰,۰۰۴
انومی هویتی	احساس بی‌کفایتی	۰,۲۴۴	۰,۱۸۹	۰,۳۰۸	۳,۱۰۱	۰,۰۰۱
	ضعف عزت‌نفس	۰,۱۰۰	۰,۳۶۹	۰,۷۰۲	۷,۱۰۰	۰,۰۰۰
	شکاف نسلی	۰,۱۲۳	۰,۲۰۰	۰,۴۶۷	۴,۱۶۵	۰,۰۰۰
	اجتماع‌گریزی	۰,۳۶۴	۰,۱۴۵	۰,۵۶۸	۶,۰۶۳	۰,۰۰۱
	شادکامی اجتماعی کم	۰,۳۸۸	۰,۱۰۰	۰,۲۵۶	۹,۱۰۰	۰,۰۰۰
	بی‌توجهی اجتماعی	۰,۲۰۴	۰,۰۴۶	۰,۱۱۳	۸,۱۳۹	۰,۰۰۲
	احساس عدم اثربخشی	۰,۱۹۰	۰,۱۵۸	۰,۴۱۸	۴,۱۳۱	۰,۰۰۱

نتایج نشان می‌دهد که:

- بین عوامل زمینه‌ای و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. در این میان، سن ($\text{Effect size}=0.300$)، جنسیت ($\text{Effect size}=0.115$)، درآمد ($\text{Effect size}=0.214$) و محل سکونت ($\text{Effect size}=0.417$) باعث افزایش گرایش به سمت اینترنت و اعتیاد اینترنتی می‌شوند.

- بین عوامل فرهنگی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. هرچه سطح آگاهی اجتماعی ($\text{Effect size}=0.124$)، سرمایه فرهنگی ($\text{Effect size}=0.324$) و میزان تحصیلات ($\text{Effect size}=0.281$) افزایش یابد، به همان میزان از اعتیاد به اینترنت کاربران کاسته می‌شود.

- بین عوامل خانوادگی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. هرچه روابط اجتماعی خانوادگی ($\text{Effect size}=0.117$)، انسجام خانوادگی ($\text{Effect size}=0.169$) و خانواده معنوی ($\text{Effect size}=0.236$) افزایش یابد، از تمایل به اینترنت کاسته می‌شود و با افزایش تعارض خانوادگی ($\text{Effect size}=0.187$) اعتیاد به اینترنت نیز افزایش می‌یابد.

- بین ویژگی‌های اینترنت و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. بین وابستگی به اینترنت ($\text{Effect size}=0.190$)، جذابیت نت ($\text{Effect size}=0.111$)، دسترسی به اینترنت ($\text{Effect size}=0.218$)، میزان آشنایی با رایانه ($\text{Effect size}=0.089$)، مدت زمان استفاده از نت ($\text{Effect size}=0.245$) و میزان آشنایی با اینترنت ($\text{Effect size}=0.190$) با اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد.

- بین عوامل تربیتی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. در نظام خانواده سبک تربیتی سهل‌گیر ($\text{Effect size}=0.103$)، سبک تربیتی سلطه‌گر ($\text{Effect size}=0.103$) و سبک تربیتی بی‌توجه ($\text{Effect size}=0.056$) به افزایش سپری‌شدن اوقات فراغت با اینترنت یا اعتیاد به اینترنت می‌انجامد.

- بین الگوی اجتماعی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. ارتباط با دوستان ($\text{Effect size}=0.123$)، افراد مهم دیگر ($\text{Effect size}=0.210$) و گروه مرجع ($\text{Effect size}=0.118$) در افزایش و کاهش اعتیاد به اینترنت مؤثر است.

- بین سبک زندگی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. با افزایش میزان رضایت از زندگی ($\text{Effect size}=0.351$)، تفریح و سرگرمی ($\text{Effect size}=0.123$)، ارضای نیازهای اجتماعی ($\text{Effect size}=0.255$)، کیفیت زندگی ($\text{Effect size}=0.177$) و سبک فراغت ($\text{Effect size}=0.189$) از اعتیاد به اینترنت نیز کاسته می‌شود.

- بین آنومی روانی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. بحران وجدان ($\text{Effect size}=0.282$)، احساس پوچی ($\text{Effect size}=0.100$)، رفتار پرخطر ($\text{Effect size}=0.165$)، احساس از خود بیگانگی ($\text{Effect size}=0.201$) و انزوای اجتماعی ($\text{Effect size}=0.255$) در جذب افراد به فضای اینترنت تأثیر فراوانی دارند.

- بین اختلال روانی-فردی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. احتمال اعتیاد به اینترنت در افراد با خصایص آزار جسمی-روانی ($\text{Effect size}=0.116$)، روان‌رنجوری ($\text{Effect size}=0.231$)، شخصیت مرزی ($\text{Effect size}=0.269$)، پرخاشگری ($\text{Effect size}=0.368$)، افکار منفی

(Effect size=0.207)، خودتخریب‌گری (Effect size=0.153) و قلدرمآبی (Effect=0.288) size) زیاد است.

- بین تاب‌آوری و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. هرچه سطح تاب‌آوری خانواده (Effect=0.244) size)، تاب‌آوری اجتماعی (Effect size=0.103) و تاب‌آوری تحصیلی (Effect size=0.217) بیشتر شود، به همان میزان از گرایش کاربران به اینترنت کاسته خواهد شد.

- بین سرمایه اجتماعی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. در جامعه، با افزایش کنترل اجتماعی (Effect size=0.226)، مشارکت عاطفی (Effect size=0.396)، اعتماد اجتماعی (Effect size=0.172)، همدلی اجتماعی (Effect size=0.163) و حمایت اجتماعی (Effect size=0.188) از گرایش کاربران به اینترنت کاسته خواهد شد.

- بین انومی هویتی و اعتیاد به اینترنت رابطه معناداری وجود دارد. احتمال اعتیاد به اینترنت در افرادی که احساس بی‌کفایتی (Effect size=0.244)، ضعف عزت‌نفس (Effect size=0.100)، اجتماع‌گزیزی (Effect size=0.364)، شادکامی اجتماعی کم (Effect size=0.388)، بی‌توجهی اجتماعی (Effect size=0.204) و احساس عدم اثربخشی (Effect size=0.190) دارند زیاد است. شکاف نسلی (Effect size=0.123) در اعتیاد به اینترنت مؤثر است.

- اندازه اثر کلی پژوهش

نتایج اندازه اثر هریک از عوامل چندگانه بر اعتیاد به اینترنت در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. اندازه اثر کلی

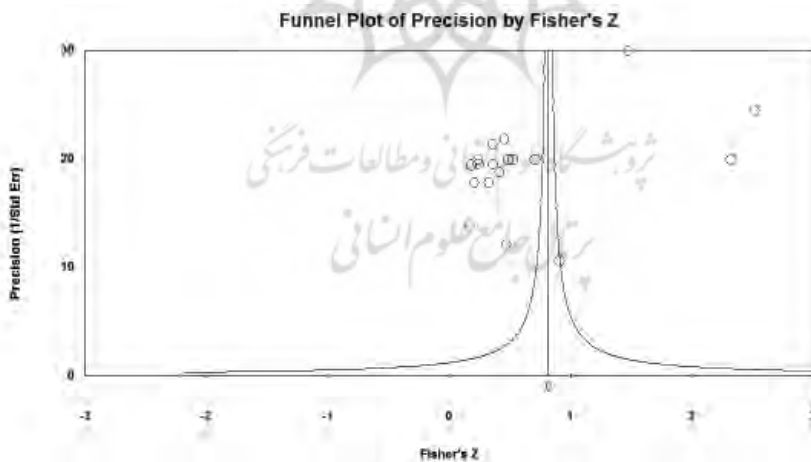
عوامل	اندازه اثر r	مقدار Z	Sig	مدل کوهن (شدت اثر)
عوامل زمینه‌ای	۰,۲۳۱	۱۲,۶۷۱۱	۰,۰۰۱	متوسط
عوامل فرهنگی	۰,۱۰۹	۱۰,۱۴۸۹	۰,۰۰۰	کم
عوامل خانوادگی	۰,۳۴۸	۳,۴۴۷۰	۰,۰۰۰	زیاد
ویژگی‌های اینترنت	۰,۲۴۰	۴,۳۳۹۴	۰,۰۰۰	متوسط
عوامل تربیتی	۰,۰۸۸	۲,۱۰۳۶	۰,۰۰۰	کم
الگوی اجتماعی	۰,۱۱۵	۸,۱۳۹۱	۰,۰۰۱	کم
سبک زندگی	۰,۱۸۶	۶,۱۱۸۰	۰,۰۰۰	کم
انومی روانی	۰,۲۳۷	۵,۳۰۰۱	۰,۰۰۱	متوسط
اختلال روانی-فردی	۰,۲۰۰	۷,۲۳۱۰	۰,۰۰۵	متوسط
تاب‌آوری	۰,۱۱۲	۴,۲۳۶۱	۰,۰۰۴	کم
انومی هویتی	۰,۱۴۷	۱۰,۰۳۱۴	۰,۰۰۲	کم
سرمایه اجتماعی	۰,۲۸۶	۸,۰۱۴۱۰	۰,۰۰۱	متوسط
اثر کل	۰,۳۱۸	۱۰,۲۵۸۱	۰,۰۰۳	زیاد

نتایج نشان می‌دهد که، در مجموع، ۳۱ درصد از اعتیاد به اینترنت را عوامل مذکور تبیین کرده‌اند. در نهایت، عوامل مؤثر بر اعتیاد به اینترنت (نتایج ۵۰ پژوهش) در شکل ۱ آمده‌اند.

شکل ۱. ریشه‌های اعتیاد به اینترنت

- بررسی میزان همگنی و ناهمگنی مطالعات

نمودار ۱. بررسی همگنی و ناهمگنی پژوهش‌ها

نمودار کیفی نشان می‌دهد که، به سبب پراکندگی مطالعات در اطراف نمودار، پژوهش‌ها دارای ناهمگنی است و علت این واریانس بین پژوهش‌ها به نوع جامعه آماری، سال اجرای پژوهش، محل زندگی و سایر متغیرهای زمینه‌ای برمی‌گردد. برای تأیید ناهمگنی پژوهش‌ها از آزمون Q استفاده شده است.

آزمون Q

فرض اصلی آزمون بر وجود همگنی یا ناهمگنی بین پژوهش‌هاست. در صورت همگنی مطالعات، از اندازه ثابت استفاده می‌شود. نتایج حاصل از ثابت در شرایط ناهمگنی قابلیت تعمیم بیشتری از مدل ثابت دارد.

جدول ۱۰. آزمون Q

Q - value	Df	P-value	I-squared
۷۱۰,۹۳۲	۴۹	۰,۰۰۰	۹۵,۱۰۲

با توجه به نتایج مدل، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که فرض صفر مبتنی بر همگن بودن مطالعات رد شده و فرض ناهمگونی (عدم همگنی) پژوهش‌ها تأیید شده است. معنادار بودن $Q=710$ نشان از وجود ناهمگنی دارد. مقدار مجذور i دارای مقداری بین $۰-۱۰۰$ است و ناهمگنی را به صورت درصدی نشان می‌دهد. این مقدار هرچه به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده ناهمگنی بیشتر اندازه‌های اثر پژوهش اولیه است. مقدار ۹۵ درصد مؤید آن است که ۹۵ درصد تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی بین پژوهش مربوط است. بر این مبنای باید از اثر تصادفی برای تحلیل استفاده کرد؛ به بیان دیگر، نحوه بررسی عوامل مؤثر بر اعتیاد به اینترنت به لحاظ ویژگی پژوهش‌ها با هم متفاوت هستند و برای مشخص کردن محل این تفاوت‌ها و واریانس باید از متغیر تعدیلگر استفاده کرد. نامتجانس بودن نشان‌دهنده وجود اثر تعدیل در اندازه اثر مطالعات است. پس، علاوه بر اندازه اثر، باید اثر تعدیل متغیرهای دیگر را نیز بررسی کرد. در این حالت، متغیر تعدیلگر به دنبال آن است که آیا رابطه بین متغیر مستقل و وابسته ناشی از همین شرایط تصادفی است یا نه.

- تأثیر هویت قومی بر اعتیاد به اینترنت

جدول ۱۱. بررسی تعدیلگری هویت قومی

گروه مورد بررسی	فراوانی	اثر تصادفی		
		ضریب	مقدار Z	
متغیرها			سطح معنی‌داری	
فارس	۳۰	۰,۳۱۴	۸,۱۱۹	۰,۰۰۰
ترک	۹	۰,۲۰۸	۶,۱۳۴	۰,۰۰۱
کرد	۵	۰,۱۱۸	۱۱,۸۳۱	۰,۰۰۱
لر	۱	۰,۱۰۳	۳,۷۶۲	۰,۰۰۴
بلوچ	۲	۰,۱۷۴	۴,۲۱۶	۰,۰۰۱
مازندرانی	۲	۰,۲۳۵	۵,۴۰۰	۰,۰۰۲
عرب	۱	۰,۱۲۸	۷,۲۹۱	۰,۰۰۰
جمع	۵۰	۰,۲۶۷	۱۰,۵۴۱	۰,۰۰۱

نتایج مذکور نشان می‌دهد که اعتیاد به اینترنت در بین گروه قومی فارس (۰,۳۱ درصد) و گروه قومی مازندرانی (۰,۲۳ درصد) بیشتر است و فارس‌ها و مازندرانی‌ها گرایش بیشتری به اینترنت دارند. علت این امر میزان ارتباط استان مازندران با کلان‌شهرهای ایران مثل تهران و همچنین محل اصلی گردشگران ایرانی و خارجی بودن این استان است و همین امر سبب زندگی آن‌ها را تا حدی تغییر داده است. مردم به سبب نوگرایی، سبک زندگی نوین و همچنین سرگرمی و درهم‌تنیدگی سبک زندگی با فضای مجازی مدت زمان بیشتری را در فضای مجازی سپری می‌کنند و میزان اثر کلی هویت قومی بر اعتیاد به اینترنت برابر با ۲۶ درصد است.

- تأثیر نوع جامعه آماری بر اعتیاد به اینترنت

جدول ۱۲. بررسی تعدیلگری نوع جامعه آماری

اثر تصادفی			فراوانی	گروه مورد بررسی
سطح معنی‌داری	مقدار Z	ضریب		متغیرها
۰,۰۰۰	۴,۳۷۱	۰,۲۴۹	۲۰	دانش‌آموزان
۰,۰۰۰	۵,۵۰۱	۰,۲۷۸	۲۵	دانشجویان
۰,۰۰۲	۶,۱۱۲	۰,۲۸۱	۳	کاربران کافی‌نت‌ها
۰,۰۰۰	۱۰,۰۳۳	۰,۱۷۰	۲	شهروندان
۰,۰۰۰	۸,۱۴۵	۰,۱۰۴	۵۰	جمع کل

در بین جامعه آماری مورد بررسی، میزان اعتیاد به اینترنت در میان کاربران کافی‌نت (۰,۲۸)، دانشجویان (۰,۲۷) و دانش‌آموزان (۰,۲۴) به ترتیب بیشتر است و شهروندان عمومی معمولاً کمتر خود را با اینترنت و فضای مجازی درگیر می‌کنند. در نهایت، اثر کلی نوع جامعه آماری بر اعتیاد به اینترنت برابر با ۱۰ درصد است.

بحث و نتیجه‌گیری

بر این اساس، فراتحلیل پیش رو نشان می‌دهد که:

- با افزایش سن (۰,۳۰۰)، اعتیاد به اینترنت نیز افزایش می‌یابد. این وابستگی از دوران کودکی با بازی‌های کودکان شروع می‌شود و با کسب مهارت اجتماعی افزایش می‌یابد.
- بین جنسیت (۰,۱۱۵) و اعتیاد به اینترنت رابطه وجود دارد؛ زنان بیشتر از فضای مجازی تبلیغاتی و مردان هم برای کسب و کارهای علمی و اقتصادی از آن بهره می‌گیرند.
- افرادی که درآمد (۰,۲۱۴) بیشتری دارند معمولاً، به سبب نزدیک شدن به سبک زندگی مرفه و لایه‌های میانی جامعه، امکان وابستگی به اینترنت در آن‌ها بیشتر است.
- محل سکونت (۰,۴۱۷) و شرایط محل زندگی در اعتیاد به اینترنت مؤثر است. افراد ساکن محل‌های مرفه بیش از دیگران به مصرف اینترنت اعتیاد دارند و احتمال اعتیاد به اینترنت در میان ساکنان محیط‌های شهری بیشتر از ساکنان محیط‌های سنتی است.

- آگاهی اجتماعی باعث ارزیابی فرد از سود و زیان اتصال به اینترنت می‌شود و خطرهای موجود را کاهش می‌دهد.
- افرادی که از سطح سرمایه فرهنگی (۰,۳۲۴) زیادی برخوردارند کمتر به اینترنت اعتیاد پیدا می‌کنند.
- افرادی که از سطح تحصیلات (۰,۲۸۱) بالاتری برخوردارند، به سبب آشنایی با آسیب‌های اجتماعی و روانی و خانوادگی اعتیاد به اینترنت، بر حسب نیازهای اجتماعی از آن استفاده می‌کنند و کمتر دچار اعتیاد به اینترنت می‌شوند.
- افرادی که از روابط اجتماعی و خانوادگی (۰,۱۱۷) مناسب، گرم، صمیمانه، غیررسمی و مبتنی بر عاطفه برخوردارند کمتر در معرض اعتیاد به اینترنت قرار می‌گیرند.
- انسجام خانوادگی (۰,۱۶۹)، احساس همبستگی فرزندان با خانواده و ارتباط عاطفی با اعضای خانواده سطح اعتیاد به اینترنت را کاهش می‌دهد.
- خانواده معنوی همان خانواده با گرایش مذهبی، باورهای فکری مثبت و معتقد به اصول و آرمان‌های اخلاقی است که با کنترلگری اجتماعی خطرهای استفاده از اینترنت را کاهش می‌دهد.
- تعارض خانوادگی (۰,۱۸۷)، آشفتگی در عملکرد خانواده، تعارض و کشمکش با والدین و کنترل افراطی از طرف والدین باعث وابستگی فرد به اینترنت می‌شود. این امر به معنای فرار از مشکلات موجود در داخل خانواده و حل تعارض‌های فرد با خانواده است که اینترنت یک گزینه حل و پاسخ به آن است.
- هرچه سطح وابستگی به اینترنت و استفاده روزافزون از آن به علل مختلفی افزایش یابد، در اعتیاد به اینترنت مؤثر است.
- جذابیت اینترنت در فرد باعث علاقه عمیق فرد به آن می‌شود و این امر احتمال اعتیاد به اینترنت را افزایش می‌دهد.
- هرچه سطح دسترسی به اینترنت (۰,۲۱۸) افزایش یابد، امکان اعتیاد به آن نیز افزایش می‌یابد.
- هرچه افراد با رایانه (۰,۰۸۹) آشنایی بیشتری داشته باشند، در مقایسه با افراد دیگر، خطر اعتیاد نیز افزایش می‌یابد.
- هرچه مدت زمان استفاده از اینترنت (۰,۲۴۵) افزایش یابد، امکان اعتیاد به آن بیشتر خواهد شد.
- فرزندان که والدینشان از شیوه سهل‌گیرانه استفاده می‌کنند و کنترل کمی بر فرزندانشان دارند، به سبب کاهش سطح انضباط فرزندان، گرایش بیشتری به اعتیاد اینترنتی پیدا می‌کنند.
- هرچه شیوه تربیت سلطه‌گرایانه باشد، ارتباط منطقی بین والدین و فرزندان شکل نمی‌گیرد و همین نظام مدیریتی درمورد استفاده غیرمنطقی و غیرعقلانی از فضای اینترنت نیز مصداق می‌یابد و باعث افزایش اعتیاد به اینترنت می‌شود.
- در خانواده‌های بی‌توجه، آشفته و بی‌نظم که هیچ‌گونه روابط قانونی و نظمی در آن یافت نمی‌شود، الزام و هنجارها و شیوه‌های اخلاقی نیز چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد و به همین علت، میزان اعتیاد به اینترنت، به سبب فقدان نظم و کنترل اجتماعی، بیشتر می‌شود.
- هرچه میزان ارتباط با دوستانی که از اینترنت استفاده مفرد می‌کنند بیشتر باشد، این علاقه جمعی

- بستر اعتیاد به اینترنت را افزایش می‌دهد.
- افراد مهم دیگر الگوهای مرجعی هستند که الگوی فکری، اخلاقی و رفتاری فرد قرار می‌گیرند و در گرایش به اعتیاد اینترنتی مؤثرند.
- گروه مرجع گروه یا شبکه‌های مرجعی است که اطلاعات، خصوصیات، خلیقات و هنجارهای اجتماعی از آن‌ها به سبب دوستی، راحتی و فضای صمیمی و گرم اخذ می‌شود. هرچه فضای فکری گروه مرجع غرق در فضای اینترنت باشد، به همان اندازه احتمال اعتیاد اینترنتی نیز افزایش می‌یابد.
- میزان رضایت از زندگی احتمال گرایش به اعتیاد اینترنتی را کاهش می‌دهد. در این حالت، فرد، به سبب ارضای نیازهای عاطفی و عدم احساس محرومیت نسبی، اوقات فراغت خود را در جهان واقعی سپری می‌کند.
- اینترنت، به سبب برخورداری از فضای فراغتی و سرگرمی، افراد را به سمت خود جذب می‌کند و بستر اعتیاد به فضای مجازی را افزایش می‌دهد.
- هرچه کاربر به دنبال جست‌وجوی نیازهای اجتماعی، عاطفی و روانی خود در جهان مجازی باشد، احتمال اعتیادش به اینترنت نیز افزایش می‌یابد.
- احتمال گرفتاری در دام فضای اینترنتی نامناسب و اعتیاد به سرگرمی با آن برای افرادی که از سطح کیفیت زندگی مطلوب بی‌بهره‌اند زیاد است. علت این امر در فقر فرهنگی، ناآگاهی و فقدان برنامه‌ریزی است.
- هرچه فراغت اجتماعی سالم در جامعه ترویج یابد، سطح اعتیاد به اینترنت نیز کاهش می‌یابد.
- بحران وجدانی و ضعف اخلاق وجدانی کاربر برای کسب منبع آرامش و هویت باعث گرایش به سمت اینترنت می‌شود.
- کاربرانی که احساس پوچی می‌کنند، برای حل خلأ و ابهام روانی و کسب معنا و آرامش، هرچه بیشتر در فضای اینترنت غرق می‌شوند.
- کاربرانی که، به سبب عدم کنترل درونی و عدم سلامت اجتماعی و پابندی کم به هنجارهای اخلاقی، رفتار پرخطر دارند بیشتر در معرض اعتیاد به اینترنت هستند.
- در کاربرانی که احساس از خود بیگانگی دارند، این بی‌هنجاری زمینه‌های اعتیاد به اینترنت را در آن‌ها افزایش می‌دهد.
- انزوای اجتماعی و شیوع آن در کاربران، فقدان ارتباط و پیوند با اجتماع و هم‌گروه‌های خود احتمال اعتیاد به اینترنت را افزایش می‌دهد.
- کاربرانی که تجربه آزار جسمی و روانی دارند، به سبب کسب تجارب تلخ گذشته و احساس بی‌زاری روانی، در معرض اعتیاد به اینترنت هستند.
- کاربرانی که دارای شخصیت روان‌رنجور هستند، این بی‌ثباتی روانی و شخصیتی باعث جذب و گرایش آن‌ها به اینترنت می‌شود.
- کاربران دارای شخصیت مرزی و بی‌ثبات گرایش بیشتری به اینترنت و سپری کردن

- اوقات خود در آن دارند.
- هرچه فرد پرخاشگرتر باشند، به احتمال زیاد، اعتیاد به اینترنت زیادی خواهد داشت.
- احتمال اعتیاد کاربران مبتلا به افکار منفی، ناآرامی ذهنی، نگرش منفی و اختلال روانی به اینترنت زیاد است.
- افرادی که در پی خودتخریبی هستند و به نوعی باعث به هم ریختن روان و تعادل خود می‌شوند، در مقایسه با دیگران، گرایش بیشتری به اینترنت دارند.
- قلدرمآبی و داشتن شخصیت خطرناک از رفتارهای پرخطر روانی محسوب می‌شود که زمینه‌های اعتیاد به اینترنت را افزایش می‌دهد.
- خانواده‌هایی که از تاب‌آوری زیادی برخوردارند، به سبب کسب مهارت اجتماعی و روانی و داشتن سازوکار تنظیم روابط خانواده از بُعد ترجمانی، کمتر در معرض اعتیاد به اینترنت قرار می‌گیرند.
- هرچه میزان تاب‌آوری اجتماعی بیشتر باشد، احتمال گرایش افراد به اینترنت نیز کمتر می‌شود.
- برخورداری از تاب‌آوری تحصیلی و مهارت اجتماعی در مسائل تحصیلی از عوامل کاهنده گرایش به اینترنت است.
- وجود کنترل اجتماعی منظم و عالمانه در سطح خانواده در کاهش اعتیاد به اینترنت مؤثر است.
- وجود همدلی و مشارکت عاطفی و جو صمیمی و گرم در نظام خانواده زمینه‌های اعتیاد اینترنتی را کاهش می‌دهد.
- وجود اعتماد اجتماعی قوی بین افراد و خانواده از خطر بروز بحران‌های روانی-اجتماعی، مانند اعتیاد به فضای اینترنت، می‌کاهد.
- همدلی اجتماعی و رابطه صمیمی و گرم در بین اعضای خانواده و جامعه رفتارهای مخاطره‌آمیز ناشی از اعتیاد به اینترنت را کاهش می‌دهد.
- هرچه میزان حمایت اجتماعی افراد و خانواده از اعضای خود بیشتر شود، احتمال اعتیاد به اینترنت نیز کاهش می‌یابد.
- فردی که گرفتار احساس بی‌کفایتی، بی‌لیاقتی، بی‌هویتی و عدم ارزشمندی است در فضای اینترنت خود را غرق می‌کند.
- عزت‌نفس کم، به سبب کاهش حمایت روانی و خوداتکایی، بستری‌های گرایش به اینترنت را افزایش می‌دهد.
- افزایش شکاف نسلی زمینه‌های تعارض بین نظام خانواده (دو نسل) را فراهم می‌کند و، به سبب بحران‌آفرینی در روابط و عدم درک متقابل، در افزایش اعتیاد اینترنتی مؤثر است.
- افراد اجتماع‌گریز، به سبب طرد اجتماعی و احساس تنهایی و انزوا و بیگانگی اجتماعی، به راحتی به فضای اینترنتی معتاد می‌شوند.
- افرادی که شادکامی اجتماعی (۰,۳۸۸) کمی دارند و به نوعی احساس افسردگی، نگرانی و ناشادی می‌کنند در معرض خطر اعتیاد به اینترنت هستند.
- مورد کم‌توجهی قرار گرفتن و احساس طردشدگی به افزایش مصرف اینترنت و وابستگی

مفرط به آن منجر می‌شود.

- عدم اثربخشی در کاربران نشانه اختلال هنجاری و روانی در فرد است. در چنین وضعیتی، کاربران اینترنت، برای حل بحران بی‌کفایتی و نالایقی، به اعتیاد به اینترنت گرایش می‌یابند.

می‌توان گفت که اینترنت به یکی از ابزارهای مهم ارتباط افراد در جهان امروز تبدیل شده است؛ وضعیتی که به نوعی یادآور اندیشه‌های بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی گذار از جهان مکانیکی به جهان ارگانیکی (دورکیم)، گماینشافت به گزلفشافت (تونیس) و جهان ارتباطی (هابرماس) است؛ جهانی که در افکار گیدنز از جاکندگی محلی و قرار گرفتن در جهانی گمنام و وسیع از ملت‌ها، فرهنگ‌ها، گروه‌ها و افراد است. قرار گرفتن جهان امروز در پهنه اینترنت و اتصال گسترده تمامی عملکردهای نهادهای بشری به آن تغییرات اساسی را در زندگی اجتماعی به دنبال داشته است. ارسال سریع مطالعات و کسب فوری وقایع جهان از مهم‌ترین مزایای این عنصر در عصر مدرن تلقی می‌شود. اما، زیستن در جهان سنتی به همان اندازه آرام‌خطرناک و معایبی داشت. دنیای همراه با اینترنت یا زیست‌جهان اینترنتی، ضمن اینکه دارای آثار اجتماعی (ارتباط‌گیری، افزایش مهارت اجتماعی، پیوند به دانش جهانی و استفاده از آن) و اقتصادی (سود، افزایش بازار مالی، کاهش بحران‌های مالی و دسترسی آسان به جهان اقتصاد) است، از آثار منفی اجتماعی (بحران‌های فردی و خانوادگی) تهی نیست. اعتیاد به اینترنت و تبدیل شدن اینترنت به اوقات فراغت و سبک زندگی زندگی افراد و خانواده را با مخاطرات اجتماعی روبه‌رو می‌کند؛ از جمله: فروپاشی خانواده، اختلال‌های اجتماعی-جنسی، کاهش آرامش اجتماعی و غلتیدن فرد در آنومی. جامعه ایرانی نیز از طریق اینترنت در ارتباط با جهان گسترده قرار گرفته است: کاربران زیادی از آن استفاده می‌کنند و تمامی مؤسسات آموزشی-پژوهشی، نهادهای دولتی و غیردولتی و حتی نهاد خانواده از اینترنت و اتصال به آن، حتی برای عقب‌نماندن از جامعه، بهره می‌گیرند. این مسئله نشان می‌دهد که جامعه ایرانی اعم از جهان روستایی، عشایری، شهری و... درگیر مسئله اینترنت است. از آنجایی که فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در همه جای زندگی انسان حاضرند و بیشتر کاربرانشان قشر جوان و نوجوان هستند، مهم است که بفهمیم چگونه این فناوری‌ها می‌توانند رشد و تکامل انسان را بهبود ببخشند. اصولاً وجود مهر و محبت در کانون خانواده و مدرسه و تقویت ایمان و ارزش‌های اخلاقی در فرزندان موجب شکل‌گیری خودپنداره مثبت در آن‌ها می‌شود و اثر مهمی در رفتارهای بهنجار آن‌ها دارد. همچنین، خانواده صمیمی محیطی مناسب برای طرح مسائل فرزندان و تسکین ناراحتی‌های دوران بلوغ است. زمانی که چنین جوئی فراهم می‌شود، نوجوانان دیگر آن احساس تنهایی عاطفی را ندارند که برای رفع آن به فضای مجازی و اینترنت و استفاده بیش از حد از آن روی بیاورند و دچار اختلالات رفتاری شوند. اینترنت به‌مثابه تیغ‌های دولبه است. آموزش صحیح و فرهنگ‌سازی کاربران فضای مجازی را می‌توان با عقلانیت ارتباطی گسترش داد. در صورت استفاده نامناسب، آموزش غیراصولی و غیراخلاقی و نبود فرهنگ کاربری، هویت اجتماعی و فردی از بین می‌رود.

پیشنهادها

- پیشنهادهایی را می‌توان جهت کاهش اعتیاد به اینترنت بیان کرد:
۱. افزایش آگاهی خانواده‌ها درباره مدیریت اینترنت و نحوه و زمان استفاده فرزندان و اعضا از آن؛
  ۲. افزایش نقش رسانه ملی (صداوسیما) برای آموزش خانواده در زمینه بحران‌های استفاده بیش از حد از اینترنت؛
  ۳. تقویت سبک فراغتی مفید برای دانش‌آموزان، دانشجویان و خانواده‌ها تا اینترنت به‌عنوان سبک زندگی برای تفریح و گذران اوقات فراغت محسوب نشود.
  ۴. آموزش خانواده‌ها و شهروندان درباره نحوه مواجهه با اینترنت و کاربست آن در زندگی خود؛
  ۵. کنترل فضای اینترنت از طریق نهادهای قانونی و مدیریت کاربران اینترنتی جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی؛
  ۶. ایجاد صمیمیت بین اعضای خانواده (سرمایه اجتماعی خانوادگی) یکی از بهترین روش‌های مقابله با بحران اعتیاد به اینترنت است.
  ۷. ارتباط دانش‌آموزان و دانشجویان با گروه مرجع مثبت (محلی، فرهنگی، دولتی و...) به‌عنوان شبکه‌های تعاملی می‌تواند یکی از راه‌های کاهش پیامدهای منفی اعتیاد به اینترنت باشد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر هر گونه تعارض منافع بوده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

- آریاپوران، سعید و آذر کیامرثی (۱۳۹۴). «اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با تئل‌ورزی و پرخاشگری در دانش‌آموزان». **فصلنامه روان‌شناسی مدرسه**، شماره ۸۵: ۶۷-۸۵.
- آرین، مهدی، محمدباقر اوغازیان، زکیه امینی، آرمین خسروی‌پور و فهیمه عباس‌زاده (۱۳۹۷). «بررسی ارتباط بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و اعتیاد به اینترنت با انگیزش تحصیلی». **فصلنامه آموزش پرستاری**، شماره ۲: ۶۸-۶۲.
- آفتاب، رویا، صادق تقی‌لو، محمد کربلایی و احمد میگونی (۱۳۹۵). «مدل ساختاری روابط بین ویژگی‌های شخصیت مرزی، دشواری‌های بین‌فردی و اعتیاد به اینترنت». **دوفصلنامه دستاوردهای روان‌شناختی**، شماره ۲: ۱۱۳-۱۳۶.
- احمدی، هدی سادات، محمد فاطمه‌زاده، مهدیه معصوم بیگی و فرامرز سهرابی (۱۳۹۱). «بررسی میزان شیوع اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی در بین دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی». **فصلنامه روان‌شناسی تربیتی**، شماره ۲۵: ۲۰-۳۰.
- امام شریفی، پیمان، نگار اکبری بجنودی و نازنین اسدی (۱۳۹۹). «تدوین مدل پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر اساس کیفیت زندگی و رضایت از زندگی: نقش واسطه‌ای راهبردهای مقابله با استرس». **فصلنامه علوم روان‌شناختی**، شماره ۸۹: ۵۵۱-۵۴۱.
- امیری‌نیا، مریم و مهدی ایمانی (۱۳۹۸). «پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر اساس ابعاد حمایت اجتماعی ادراک‌شده و پیوند با پدر در دانش‌آموزان دبیرستانی». **فصلنامه پژوهش‌های مشاوره**، شماره ۷۰: ۸۲-۵۹.
- انسرودی، الناز، سیمین حسینیان، فاطمه صالحی و فرشته مؤمنی (۱۳۹۳). «رابطه بین اعتیاد به اینترنت با تعارض نوجوانان یا والدین حمایت اجتماعی ادراک‌شده چندبعدی و شادکامی». **فصلنامه خانواده و پژوهش اجتماعی**، شماره ۲۰: ۹۴-۷۷.
- ایمانی، مهدی و خدیجه شیرالی (۱۳۹۴). «نقش کارکرد و فرایند خانواده در اعتیاد به اینترنت جوانان». **فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده**، شماره ۲: ۱۶۳-۱۴۲.
- برات دستجردی، نگین و سمیه صیادی (۱۳۹۱). «بررسی رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر اعتیاد به اینترنت و افسردگی در دانشجویان دانشگاه‌های پیام نور شهر اصفهان». **فصلنامه تحقیقات علوم رفتاری**، شماره ۵: ۳۴۱-۳۳۲.
- بهادری خسروشاهی، جعفر و توج هاشمی نصرت‌آباد (۱۳۹۰). «رابطه سبک‌های دل‌بستگی و راهبردهای مقابله‌ای و سلامت روانی با اعتیاد به اینترنت». **فصلنامه روان‌شناسی تحولی روانشناسان ایران**، شماره ۳۰: ۱۸۸-۱۷۷.
- بهرامی، هادی، حسین آزاد و سمیه شایق (۱۳۸۸). «بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانان تهران». **فصلنامه علمی پژوهشی اصول بهداشت روانی**، شماره ۲: ۱۵۸-۱۴۹.
- تمنایی‌فر، محمدرضا، فریبرز صدیقی رفعی و زینب گندمی (۱۳۹۲). «بررسی رابطه روان‌رنجورخویی با اعتیاد به اینترنت در گروهی از دانش‌آموزان». **فصلنامه پزشکی هرمزگان**، شماره ۱: ۷۵-۶۹.
- توکلی، نازلی، فرهاد جمهری و نورعلی فرخی (۱۳۹۳). «رابطه سبک‌های دل‌بستگی و ترس از ارزیابی منفی

- با اعتیاد به اینترنت در دانشجویان». فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، شماره ۶۱-۶۷: ۲.
- جعفری، نسیم و مریم فاتحی‌زاده (۱۳۹۰). «پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر پایه هوش هیجانی در دانشجویان دانشگاه اصفهان». فصلنامه دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، شماره ۳: ۸۶-۷۹.
- جهانشاهی، محدثه و خدابخش احمدی (۱۳۹۷). «بررسی اثربخشی آموزش حیات بر کاهش اعتیاد به اینترنت و رفتارهای پرخطر در دختران نوجوان». دوفصلنامه روان‌شناسی فرهنگی، شماره ۱: ۱۴-۱.
- حاجی‌زاده میمندی، مسعود، سمیه و کیلی قاسم‌آباد و اکرم میرمنگره (۱۳۹۵). «بررسی رابطه عوامل روانی اجتماعی اعتیاد به اینترنت». فصلنامه زن در فرهنگ و هنر، شماره ۴: ۴۹۲-۴۷۳.
- حریری، نجلا، فهیمه باب الحوائجی و پرچهره آقا سید جوادی (۱۳۹۴). «بررسی رابطه نگرش مذهبی و اعتیاد به اینترنت در بین جوانان. مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه خوارزمی». فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی، شماره ۲۳: ۱۷۸-۱۵۷.
- حسن‌زاده، رمضان، عاطفه بیدختی، عباس رضایی و فاطمه رهایی (۱۳۹۱). «رابطه اعتیاد به اینترنت با پیشرفت تحصیلی و ویژگی‌های شخصیتی فراگیران». فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، شماره ۱: ۱۰۷-۹۵.
- حکاک، سیده منصوره، شکوفه کاظمی و علیرضا کاکاوند (۱۳۹۸). «رابطه آسیب‌های دوران کودکی و تجارب تجزیه‌ای با اعتیاد به اینترنت در دانشجویان». فصلنامه مطالعات روان‌شناختی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء س، شماره ۱: ۴۲-۲۳.
- خانجانی، زینب و سعیده اکبری (۱۳۹۰). «رابطه ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان و اعتیاد آنان به اینترنت». فصلنامه یافته‌های نو در روان‌شناسی، شماره ۱۹: ۱۵۲-۱۱۳.
- خانجانی، مهدی، فرشته قنبری و ابراهیم نعیمی (۱۳۹۸). «بررسی ارتباط کارکرد خانواده سبک دل‌بستگی و سبک‌های تربیتی والدین با اعتیاد به اینترنت در نوجوانان». فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۳۷: ۱۴۲-۱۲۱.
- خطیب زنجانی، نازیلا و مژگان آگاه هریس (۱۳۹۳). «اعتیاد به اینترنت در دانشجویان پیام نور استان سمنان». فصلنامه مديا، شماره ۲: ۱۷-۱.
- درگاهی، حسین و سید منصور رضوی (۱۳۸۶). «اعتیاد به اینترنت و عوامل مؤثر بر آن در ساکنان منطقه ۲ غرب تهران». فصلنامه پایش، شماره ۳: ۲۷۲-۲۶۵.
- رشیدیان، صمد، نورالدین رشیدی و قنبر نیکزاد (۱۳۹۶). «پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت در دانش‌آموزان بر مبنای حمایت اجتماعی و تنیدگی ناشی از انتظارات تحصیلی». فصلنامه سلامت روان کودک، شماره ۳: ۱۸۷-۱۷۶.
- روحانی، فضیله و سعیده تاری (۱۳۹۰). «بررسی میزان اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با انگیزه تحصیلی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران». فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، شماره ۲: ۳۴-۱۹.
- ریاضی، زهره (۱۳۹۸). «پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر اساس ارزش‌های اخلاقی و قلدری». فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۲: ۲۰۳-۱۹۹.

زربخش بحری، محمدرضا، وحید راشدی و محمدجواد خادمی (۱۳۹۱). «احساس تنهایی و اعتیاد به اینترنت در دانشجویان». **فصلنامه مدیریت ارتقای سلامت**، شماره ۱: ۳۸-۳۲.

سواری، کریم و سمیه منشداوی (۱۳۹۵). «اثربخشی آموزش مهارت خودآگاهی در کاهش اعتیاد به اینترنت و احساس تنهایی و افزایش خودکارآمدی». **فصلنامه مطالعات روان‌شناسی بالینی**، شماره ۲۲: ۱۷۹-۱۶۳. شالچی، بهزاد و صبا کلاهی حامد (۱۳۹۷). «ارتباط ساختاری شکاف میان‌نسلی با اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان». **فصلنامه خانواده و پژوهش**، شماره ۴۰: ۹۷-۱۱۱.

صدری دمیرچی، اسماعیل، شهریار درگاهی، رضا قاسمی جوینه و نادر اعیادی (۱۳۹۹). «نقش تاب‌آوری ادراک‌شده خانواده و تنظیم هیجان در پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان». **فصلنامه روان‌شناسی مدرسه**، شماره ۶۸: ۶۸-۵۴.

صلاحیان، افشین، حسن غریبی، ندا ملک‌پور و نوشین صلاحیان (۱۳۹۴). «بررسی نقش متغیرهای پیش‌بینی ابعاد شخصیت و سلامت روان در اعتیاد به اینترنت دانشگاه علوم پزشکی سنجندج». **فصلنامه حکیم سید اسماعیل جرجانی**، شماره ۴: ۱۰-۱.

صلحی، مهناز، حدیثه سرهندی و بهرام آرمون (۱۳۹۲). «بررسی فراوانی اختلال اعتیاد به اینترنت در دانشجویان». **ماهنامه علوم پزشکی رازی**، شماره ۱۰۶: ۴۷-۴۰.

طالقانی‌نژاد، محمدعلی، رحیم داوری و فرح لطفی کاشانی (۱۳۹۸). «پیش‌بینی گرایش به سوءمصرف مواد و اعتیاد به اینترنت بر اساس حمایت اجتماعی ادراک‌شده و سبک‌های کنارآمدن با استرس با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان». **فصلنامه پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی**، شماره ۳۵: ۱۲۵-۱۰۷. طباطبایی‌راد، الهه سادات و افضل اکبری بلوط‌بندگان (۱۳۹۵). «پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت و اضطراب اجتماعی بر اساس سبک‌های فرزندپروری در نوجوانان سبزوار». **فصلنامه آموزش و سعادت**، شماره ۴: ۵۸-۵۲.

عبدی، مجتبی، سمانه رفیعی، الهام اسدی، متینه پوررحیمی و هادی جلیلود (۱۳۹۷). «مطالعه ارتباط اعتیاد به اینترنت با سبک زندگی در دانشجویان پرستاری و مامایی». **فصلنامه تصویر سلامت**، شماره ۹: ۲۵۲-۲۵۸.

عثمانی، ابراهیم، اسماعیل سلیمانی و شیرین زینالی (۱۳۹۹). «بررسی مدل معادلات ساختاری حمایت اجتماعی ادراک‌شده و رضایت از زندگی و اعتیاد به اینترنت با نقش واسطه‌ای سرمایه اجتماعی». **فصلنامه علمی انتظام اجتماعی**، شماره ۲: ۱۲۲-۱۰۱.

عزیزی، امیر، سودابه اسماعیلی، مهدی اسماعیلی و نگین پیدا (۱۳۹۴). «بررسی هم‌بستگی اعتیاد به اینترنت با ابعاد شخصیتی هگزاگو در دانش‌آموزان دبیرستانی». **دوماهنامه آموزش و پرستاری**، شماره ۲۶۰: ۶۸-۷۷.

عسگری، پرویز و فاطمه مرعشیان (۱۳۸۸). «رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و اضطراب کامپیوتر با اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشگاه آزاد واحد اهواز». **فصلنامه یافته‌های نو در روان‌شناسی**، شماره ۷: ۲۳-۳۵.

عطایی، فاطمه، عبدالجواد احمدی، علیرضا کیامنش و علی‌اکبر سیف (۱۳۹۸). «اثربخشی آموزش مهارت جرئت‌ورزی بر افزایش انگیزش تحصیلی و کاهش اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان». **فصلنامه خانواده و**

پژوهش، شماره ۴۶: ۳۹-۲۱.

فرشیاف، ساحل (۱۳۸۸). **اعتیاد اینترنتی، علل و انگیزه‌ها**. تهران: مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه‌های هم‌شهری. فرهادی، هادی و سمانه رضایی (۱۳۹۷). «بررسی اثربخشی کیفیت زندگی درمانی بر احساس تنهایی و عزت‌نفس دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه دوم دارای اعتیاد به اینترنت». **فصلنامه دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی**، شماره ۱: ۴۹-۳۷.

قاسمی، وحید و حکیمه ملک احمدی (۱۳۸۹). «تبیین اعتیاد به اینترنت در بین کاربران کافی‌نت‌های شاهین‌شهر». **فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی**، شماره ۴: ۷۷-۵۱.

کیانی، پیام، مسعود فلاحی، اصغر خشک ناب دال وندی، محمدعلی حسینی و کیان نوروزی (۱۳۹۲). «بررسی وضعیت اعتیاد به اینترنت و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان پرستاری دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران». **فصلنامه آموزش پرستاری**، شماره ۴: ۶۲-۵۰.

گنجی، بی‌نظیر و سمیرا توکلی (۱۳۹۷). «بررسی رابطه بین سرمایه روان‌شناختی و تاب‌آوری تحصیلی با اعتیاد به اینترنت دانشجویان». **دوفصلنامه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی**، شماره ۱: ۱۰۷-۱۰۲. موسوی، سید ولی‌اله (۱۳۹۹). «شیوع اعتیاد به اینترنت و وضعیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در نوجوانان و جوانان ایرانی». **ماهنامه طب نظامی**، شماره ۳: ۲۸۸-۲۸۱.

میرزائیان، بهرام، فرشته باغز و نعیمه خاکپور (۱۳۹۰). «اعتیاد به اینترنت در بین دانشجویان و تأثیر آن بر سلامت روان». **فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی**، شماره ۱: ۱۶۰-۱۴۱. ناستی زایی، ناصر (۱۳۸۸). «بررسی ارتباط سلامت عمومی با اعتیاد به اینترنت». **فصلنامه طبیب شرق**، شماره ۱: ۶۳-۵۷.

نصراللهی، سروه، سیروس شهسوار، رقیه صالحی، سیما هدایتی، شهرام صادقی، مهیا عابدی و فخری سیاری (۱۳۹۴). «بررسی اعتیاد به اینترنت و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کردستان». **فصلنامه علوم پزشکی زنکو**، شماره ۴۸: ۹-۱.

واحدی، شهرام، مزده الله‌دادی و سمیه عالمی (۱۳۹۸). «اعتیاد به اینترنت و ارتباط آن با احساس تنهایی هیجانی و اجتماعی در بین دانشجویان». **فصلنامه پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی**، شماره ۳۵: ۵۲-۳۳. وهابی، احمد، بشری وهابی، ناهید رجبی، سیمره طیفوری و مهین احمدیان (۱۳۹۴). «بررسی میزان اعتیاد به اینترنت در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کردستان و برخی عوامل مرتبط با آن». **فصلنامه توسعه آموزش در علوم پزشکی**، شماره ۱۹: ۱۱۰-۹۹.

ویزشفرد، فاطمه (۱۳۸۴). «بررسی میزان اعتیاد به اینترنت در استفاده‌کنندگان از کافی‌نت‌های شهر لار». **دوماهنامه اصول بهداشت روانی**، شماره ۲۵: ۳۳-۲۷.

Orzack, M. (1999). **Computer addiction services**. Retrieved from: <http://www.Computeraddiction.com>

Young, K.S. (1999). 'Internet Addiction: Evaluation and Treatment'. **Student British Journal of Medicine**, 7, 8-9.

Young, K. S. (2004). 'Internet Addiction A New Clinical Phenomenon and Its Consequences'. **American behavioral scientist**, 48(4), 402-415.